

POLITIČKA NAUKA I MALE ZEMLJE

Srđan Darmanović

Noting that present times are challenging the political science with the task to analyse and explain why the democratic wave from the end of the last century lost its impetus, the author points out the fact that Montenegro has changed its country status seven times since the Congress of Berlin and notes that Montenegro and Macedonia had similar answers to the post-communist period: patience, avoidance of quick solutions and tendency to remain part of the western and democratic system of values.

Nauka i zemlje poput naše dvije treba ovo današnje vrijeme i današnji svijet i njegov globalni i globalizovani poredak najprije da razumiju, da dešifruju kodove burnih događaja i promjena da bi mogli da u njemu funkcionišu. Politička nauka da ga objasni i predlaže rešenja, a male zemlje da, uz pomoć naše nauke i drugih saznanja, pronađu svoje bezbjedno mjesto.

Prošle nedelje prisustvovao sam jednom jubileju od značaja za razvoj političkih nauka u našem regionu – 50 godina od osnivanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Naš kolega i moj prijatelj, svakako jedan od najznačajnijih, ako ne i najznačajniji dekan koga je FPN u Beogradu imao, prof. dr Vukašin Pavlović pozvao se u svojoj besjedi na svog velikog prethodnika, jednog od osnivača beogradskog FPN i barda

političke misli u ondašnjoj Jugoslaviji, prof. dr Najdana Pašića i podsjetio na sledeće njegove riječi: „Razvoj političkih nauka je značajan pokazatelj spremnosti i sposobnosti (...) društva za demokratski i kritički dijalog o sebi, svojoj prirodi i putevima svoga razvitka. Od antičkih vremena do danas politička demokratija i politička nauka imale su uvek istu kolevku, postojale su i umirale zajedno.“¹ Prof. Pavlović je s pravom primijetio da ova značajna napomena o našoj, kako ju je Aristotel nazivao „kraljevskoj nauci“, podrazumijeva nekoliko značajnih zaključaka: da politička nauka nastaje onda kada je društvo spremno na sopstveno preispitivanje i to ne bilo kakvo, nego kritičko preispitivanje; da su politička nauka i politička demokratija toliko povezane i isprepletane da jedna bez druge teško mogu da prežive; da, kako nas na to podsjeća Hana Arent i njeno djelo, u totalitarnim i autoritarnim režimima politička nauka nema dovoljno „socijalnog kiseonika“ za svoj razvoj, pa ni opstanak i da ovi režimi ne vole čak ni da koriste naziv „političke nauke“, već ga zamjenjuju drugim terminima; najzad, na osnovu svega rečenog, da je demokratija najprirodniji okvir i ambijent za razvoj i napredak nauke o politici.

Živimo u jedinstvenoj eri u čitavoj ljudskoj istoriji. Nikad prije našeg doba demokratija u svijetu nije bila većinski poredak. Borba za nju uvijek je bila mukotrpana i prolazila kroz mnoge uspone i padove, demokratske „talase“, ali i „kontra-talase“, kako je to pokazao Samuel Huntington. Čak i u momentu velikog trijumfa nad nacizmom i fašizmom neposredno nakon II svjetskog rata, broj demokratija u svijetu jedva da je prelazio tridesetak. Mi smo prve generacije na zemlji pred čijim očima se, nakon epohalnog pada Berlinskog zida, demokratski poredak, formalno i suštinski, brojčano i vrednosno, institucionalno i teorijski, uzdigao ne

¹ Prof. dr Najdan Pašić, „Političke nauke u samoupravnom društvu“, u: *Fakultet političkih nauka 1968–1980*; Visoka škola političkih nauka 1960–1968, Univerzitet u Beogradu Fakultet političkih nauka, Beograd 1980, str. 11.

samo do većinskog i vodećeg, nego do poretka koji nema nikakvu alternativu. Churchillova opaska da je demokratija tek „najmanje loš“ od svih mogućih poredaka, zvučala je pretjerano skromno u tom momentu. Svijet je izgledao tako napredan, njegovo ustrojstvo tako jednostavno, budućnost tako izgledna, skoro kao da smo mogli čuti nekog od junaka holivudskih filmova kako izgovara: Oh, life is so good! Toliko dobar da je značajni mislilac savremenog doba Francis Fukuyama lakonski ustvrdio: totalitarizam je propao, liberalizam je trijumfovao, istorija je, de facto, došla do svoga kraja! Za našu nauku to je takođe bilo vrijeme trijumfa, ali i paradoksa. Uslovi za njen procvat su izgledali gotovo idealni, ali, ako je istorija zaista „došla do svoga kraja“, pojavila se tematska bojazan, strah od gubitka suštinskog polja promišljanja. Pokazaće se, na žalost, ili možda na sreću (po nju, političku nauku), ne za dugo.

Tragedija Jugoslavije otvorila je prva pitanja o tome da li je progres baš neminovan. Zatim se ispostavilo da Rusija, centar bivše totalitarne imperije, ne samo da ne može da se transformiše u kredibilnu demokratiju, nego da je spremna da djeluje kao revizionistička sila. Finansijska kriza 2008. podsjetila je da demokratije nijesu neranjive i zaokupila ih sopstvenim problemima. Tzv. arapsko proljeće i njegove posledice pokrenule su velike migratorne talase, što je u Evropi dovelo do uspona desnih populističkih pokreta i partija, Brexita i uticaja migracija na sudbine izbora i vlada. Tako smo došli do našeg vremena. Prošlo je nepunih 30 godina od pada Berlinskog zida i kraja Hladnog rata, a od onoga istorijskog optimizma, zanosa i poleta, teorijskog i životnog, sa kraja prošlog stoljeća, ostalo je vrlo malo. Demokratija je i dalje nominalno većinski poredak u svijetu, ali se njene alternative pomaljšaju ili već uobličuju. Razne vrste prosvećenog autoritarizma pretenduju da su efikasniji sistemi od demokratija i da doba novih tehnologija zahtijeva snažno liderstvo, a ne demokratsku raspravu. Svijet u kome živimo

veoma je različit od doba velike nade kojega se sjećamo iz danâ kada se, ponavljam, prije samo 30 godina, Zid sa treskom srušio.

Iako su mnoga očekivanja iznevjerena i stvari dobile neželjeni tok, za političku nauku ovo je vrijeme izazova. Na nama je da istražujemo i objasnimo barem neka od ključnih pitanja: zašto je demokratski talas sa kraja prošlog i početka ovog vijeka izgubio zamah? Da li je autoritarni i populistički kontra-talas privremenog i prolaznog karaktera ili se uobličava kao ozbiljna alternativa demokratskom poretku? Da li nove tehnologije, globalizovani ekonomski sistem, digitalna ekonomija, block chains, virtuelni novac, pogoduju podrivanju demokratija ili će biti sredstva njenog obnovljenog zamaha? Da li se uporedo sa uzdizanjem autoritarnih vođa i režima, pa i njihovih ekonomija, na međunarodnom planu pomaljavu koalicije autokratija spremnih na nove sukobe, čak i sa fatalnim poslasticama ili se i ovdje radi o prolaznom fenomenu, uglavnom taktičke prirode.

Ono što već znamo, čemu nas je istorija naučila, a političke nauke objasnile je da demokratije relativno rijetko propadaju pomoću revolucija, pobuna i državnih udara, a mnogo češće putem unutrašnje erozije, postepeno, bez spektakularnih akcija, gotovo neprimjetno sve dok jednog dana ne konstatujemo da se umjesto demokratskog poretka pojavila neka vrsta izborne autokratije. Ono što takođe znamo je da politička nauka ove procese može da objasni i samim tim da pomogne, ali da nema determinizma u istoriji. Nema te snažne ekonomije, geopolitičkih ili kulturnih pretpostavki koje demokratiju brane automatski, niti su saznanja političke nauke sama po sebi dovoljna. Demokratije se ne mogu ni uspostaviti ni odbraniti bez demokrata – političkih i društvenih snaga koje su spremne da se za nju bore. To je nalaz i naše nauke i potvrda istorije.

U svijetu koji se dramatično mijenja male zemlje su posebno izložene. Zemlja iz koje dolazim – Crna Gora promijenila je državni status ni manje ni više nego sedam puta od vremena

kada je 1878g. na Berlinskom kongresu priznata kao 27. suverena i samostalna država u ondašnjem međunarodnom poretku. Izmjene državnog statusa pratile su i promjene političkih režima, i jedno i drugo uvijek u kontekstu rezultata velikih međunarodnih ili regionalnih kriza i njihovih raspleta. Navodim ove promjene zanimljivosti radi, kako bih ilustrirao šta male zemlje često moraju da prođu, a pogotovo ako im istorijske okolnosti nijesu nakolnjene.

Crnoj Gori je, nakon nekoliko vjekova postojanja kao slobodne i samostalne države sa sopstvenom dinastijom na vlasti, taj status priznat u kontekstu preraspodjele svjetske noći u okviru tzv. koncerta velikih sila i početka raspada turske imperije. Zatim je u kontekstu rezultata Prvog svjetskog rata, iako pripadnica sila Antante i ratna pobjednica, nestala sa lica zemlje, anektirana od svog ratnog saveznika Srbije i u okviru Kraljevine SHS, jednako kao i Makedonija, postala nepostojećom državom i nacijom. Nakon toga je, u okviru prelaska na ličnu diktaturu u Kraljevini Jugoslaviji, opet slično kao i Makedonija, dobila status banovine, ali se njeno ime – Crna Gora, nigdje nije pominjalo. U kontekstu rezultata Drugog svjetskog rata i uspostavljanja socijalističke države, djelimično je obnovila svoju državnost kao SR Crna Gora u okviru SFRJ, jer su jugoslovenski komunisti bili federalisti i na tom programu pridobili male nacije, barem jednako koliko i na ideji socijalne revolucije i oslobođenja zemlje u ratu. U novom kontekstu sloma komunističkog sistema u Evropi, kraja Hladnog rata i ratnog raspada Jugoslavije, Crna Gora je (p)ostala članica nove dvočlane federacije – SRJ, da bi u nepunih 15 godina još dva puta promijenila državni status: u kontekstu sloma Miloševićevog režima stvorena je kratkotrajna labava unija SCG, a 2006. godine, u kontekstu evropeizacije Zapadnog Balkana, krug se zatvorio obnavljanjem nezavisnosti, ovoga puta ne uz pomoć oružja kralja Nikole Petrovića, već

demokratskim glasanjem građana Crne Gore. Siguran sam da ste neke od ovih promjena prepoznali i sami, praveći paralele sa sopstvenom zemljom, čija je istorija barem u ponečemu, ako ne i u mnogome slična našoj.

Naše zemlje imale su slične odgovore i na izazove post-komunističke epohe i imaju ih i danas u ovom vremenu nepredvidivih promjena u međunarodnim odnosima. Taj odgovor bio je zasnovan na strpljenju, izbjegavanju brzih rešenja i kriza i nastojanju da postanemo, po prvi put u našoj istoriji, dio zapadnog i demokratskog sistema vrijednosti. Vjerujući i sâm da je ovakav odgovor najdjelotvornija politika za male zemlje u turbulentnim vremenima uzavrelih političkih strasti i ovom prilikom se klanjam sjenima rodonačelnika politike mudrosti i strpljenja na Zapadnom Balkanu, prvog predsjednika nezavisne Makedonije, Kira Gligorova.

Politika strpljenja i upornog stremjenja evro-atlantizmu Crnoj Gori donijela je obnovu nezavisnosti na miroljubiv način, članstvo u NATO i dovela je pred vrata članstva u EU. Ista politika sačuvala je Makedoniju u teškim vremenima i izazovima. Nadam se da ću zahvaljujući dužnosti koju trenutno obavljam iduće godine, zajedno sa ostalim zemljama-saveznicama biti u prilici da zajedno sa vama slavim priključenje vaše zemlje zajedničkoj Atlantskoj porodici. Ako smo kao Crna Gora imalo tome doprinijeli to me ispunjava osjećanjem zadovoljstva i sreće zbog uspjeha vaše zemlje i zajedničkog napora da region u kome živimo bude bolji, stabilniji, razvijeniji.

Uz želje za akademski napredak i razvoj Univerziteta *Sveti Kliment Ohridski*, za prosperitet i sreću vašoj lijepoj i prijateljskoj zemlji, još jednom izražavam duboku zahvalnost na priznanju i počasti koju ste mi ukazali.*

* Ovaj tekst je dio besjede autora, ministra vanjskih poslova Crne Gore, prilikom proglašenja počasnim doktorom nauka na Univerzitetu Sveti Kliment Ohridski.